«زیندووبوون و ژیان» سەرنجێک لە ماناکانی خۆکوژی لای ئەلبێر کامو

سەعید سلێمانی
(تاران)

«تەنیا یەک مەسەلەی فەلسەفی بەڕاست گرینگ لە ئارادا هەیە، ئەویش خۆکوژییە» بەڵام ئایا کامو تەواوی لایەنەکانی ئەم گوزارەیە شی دەکاتەوە، ئایا تەواوی ئەو ڕەهەندانەی کە ئەم گوزارەیە هەڵگریەتی، دەخاتە بەردەست، ئایا وردەکاری و هۆکارە فەلسەفییەکانی خۆکوژی و پێوەندی نێوانیان و چۆنیەتی سەرهەڵدانی ئەم دیاردەیە لای کەسی خۆکوژ بەتەواوەتی ڕوون دەکاتەوە؟

ڕووکردنی تەواوی لایەن و وردەکارییەکانی ئەم وتەیەی کامو و شی کردنەوەی هۆکارەکانی و دەستنیشان کردنی وەڵامەکانی، بەڕواڵەت کارێکی ئەستەمە، بەڵام نامومکین نییە. ڕاستییەکەی ئەوەیە کە کامو ڕواڵەتی مەسەلەکە زۆر بە باشی دەخاتە ڕوو، چونکە مەسەلەیەکی گشتی دەورووژێنێ کە دەتوانێت سەرەتایەک بێت بۆ خوێندنەوە و وەڵامدانەوەی تێروتەسەل، واتە ئەو مەسەلەیەک بەیان دەکات کە فرە وەڵامە و فرەڕەهەندە، بەڵام کامو لە وەڵامدانەوەیدا کۆتایی دەکات و هەر تەنیا لە یەک لایەنەوە بۆی دەچێت. دواجاریش وەک دیاردەیەکی ئیجابی و پۆزەتیڤ سەیری ناکات، هەربۆیەش دەیخاتە پەراوێزەوە و دیسان دەگەڕێتەوە سەر چەمکی ژیان و درێژەدان بە زیندووبوون. لێرەدا قسە لەسەر دروستی، یان نادروستی بۆچوونی کامو نییە، بەڵکو باسەکە لەسەر ئەوە دەوەستێتەوە کە ئەو ڕەهەندانەی کامو فەرامۆشی کردوون، یان خۆی لێ بواردوون کامانەن و ئەو وەڵامانەی کە دەکرێ بدرێنەوە بە مەسەلەکەی ئەو، دەچنە چ خانەیەکەوە؟!

لێرەدا من نامەوێ بۆچوونی کامو لەسەر خۆکوژی بخەمە بەر ڕەخنە، بەڵکو دەمەوێ شتێک بخەمە سەری

کامو

که کامو لەیادی کردووه، یان پشتگوێی خستووه. ئەوەی کامو باسی دەکات تەنیا ڕەهەندێکه لەو بابەته و ڕەهەند، یان ڕەهەندەکانی تری به ئانقەست، یان خۆنەویست فەرامۆش کردووه. لەوانەیه ئەم ڕەهەنده، یان ئەم وەڵامەی ئێمە هیچ دژی بۆچوونەکەی ئەو نەبێت، بەڵکو هاوتەریب بێت لەگەڵ بۆچوونەکەی ئەو، یان تەواوکەری لێکدانەوەکەی ئەوبێت.

لەڕاستیدا کامو بەهەڵه نەچووه، بەڵام بەقووڵی نەیخوێندۆتەوه، خۆکوژی بۆ ئەو گرینگترین مەسەلەی فەلسەفەیه، بەڵام بۆ وەڵامدانەوەی بەناخی مەسەلەکەدا ڕۆناچێت. ئەو دەرەوەی مەسەلەکەی دیوه و- له بوارێکەوه- ناوەوەی فەرامۆش کردووه، وەڵامەکەی ئەو وەڵامێکه که زۆرتر لەگەڵ واقیع سەروکاری هەیه و تاڕادەیەکی زۆر دووره له حەقیقەت. واته ئەو واقیعی دیوه، بەڵام حەقیقەتی داوەته دەست فەرامۆشی.

توێژینەوه و لێکۆڵینەوه لەسەر هۆکارەکانی خۆکوشتن تا دەگاته کامو، یان لەڕوانگەی کۆمەڵناسییەوه بوون، یان لەم دواییانەدا لەدیدێکی دەروونناسیانەوه خراونەته ڕوو. وردبوونەوه له هۆکاره کۆمەڵایەتی و دەروونییەکانی ئەم مەسەلەیه هیچ مەبەستی ئێمه ناپێکێت، بەڵکو له دۆخەکه دوورمان دەخاتەوه و بەلاڕێماندا دەبات. خوێندنەوەی کۆمەڵایەتی، یان دەروونی خۆکوژی، خوێندنەوەیەکی ڕووکەشیانەیه که هەر تەنیا لەدەرەوەی مەسەلەکه دەڕوانێت و ڕواڵەتی شی دەکاتەوه، بەڵام بەناخیدا قووڵ نابێتەوه. بۆ قووڵبوونەوه و ڕۆچوون بەم مەسەلەیەدا پێویستیمان به گۆشەنیگایەکی دیکه هەیه که ماهییەتی ئەو دیاردەیەمان بۆ ڕوون بکاتەوه. هەربۆیه کامو ڕەهەندێکی دیکه بۆ خۆکوژی دەستنیشان دەکات که ئەویش دەبێته بنەمای سەرەکی خۆکوژی؛ واته ڕەهەندی فەلسەفه. بیرمەندانی کۆمەڵناسی و دەروونناسی (سایکۆلۆژی) هۆکاری کۆمەڵایەتی و دەروونی بۆ خۆکوشتن دەدۆزنەوه، بەڵام کامو لای وایه که خۆکۆشتنی ڕاستەقینه هۆکار، یان هۆکارگەلێکی فەلسەفی هەیه، یان باشتر بڵێم خۆی چەمکێکی سەرەکی فەلسەفەیه، کەچی کامو ئەم پرۆسەیه بەکۆتایی ناگەیەنێ و تەواوی ناکات. ئەو تەنیا لەبوارێکەوه دەیخاته بەر سەرنج و هەربۆیەش ئێمه دەمانەوێ لێرەدا بوار، یان بوارەکانی دیکەی خۆکوژی بخەینه ڕوو.

«تەنیا یەک مەسەلەی فەلسەفی بەڕاست گرینگ له ئارادا هەیه، ئەویش خۆکوژییه. تێگەیشتن لەوەی که ژیان شیاوی ژینه، یان نا، وەڵامێکه بۆ ئەم پرسیاره سەرەکییەی فەلسەفه.» کامو له درێژەی باسەکەیدا دەگاته ئەو قەناعەتەی که: «مرۆڤەکان خۆیان دەکوژن، چونکه ژیان شیاوی ئەوه نییه که بۆی بژیت.»

سەرەتای لەبەرچاونەگرتنی گشت لایەن و ڕەهەندەکان لەلایەن کامو هەر ئا لێرەوه دەست پێدەکات، چونکه له ڕاستیدا ئەم وتەیەی کامو تەنیا یەک لایەنی مەسەلەکەیه.

بەڕای من دەکرێ کەسی خۆکوژ گەیشتبێته ئەو قەناعەتەی که ژیان نرخ و بایەخی لەوه زۆرتره که هەر تەنیا بۆی زیندوو بیت. کەسی خۆکوژ ئەوەی بۆ دەرکەوتووه که ژیان زۆر پڕ بایەختر لەوەیه که لەواقیعدا بەدی دەکرێت، هەربۆیەش دەگاته قەناعەتی خۆکوژی. کەسی خۆکوژ دەڵێ: ئەی ژیان تۆ لەوه ئازیزتری که هەر تەنیا بۆت زیندوو بم، له پێناوتدا خۆم دەکوژم. ئەو دەڵێ: ژیان هەیه، بەڵام نەوەک لێره. له ڕوانگەی کەسی خۆکوژەوه ژیان چەمکێکی میتافیزیکییه که

لەبنەڕەتیشدا- بەبڕوای من- میتافیزیک ئەو ماهییەتەیە کە وجودی نییە. خولیای ئەو بۆ مەرگ لەبێزارییەوە سەرچاوە ناگرێت، لەو دیمەنە ئارمانی و میتافیزیکییەی ژیانەوە سەرچاوە دەگرێت کە لەناو زەینی ئەودا شکڵی گرتووە. خۆکوشتنی ئەو لەو ڕووەوە نییە کە دەرکی بە بایەخی ژیان نەکردبێت، بەڵکو بەپێچەوانەوە لەو ڕووەوەیە کە ژیان لای ئەو زۆر لەوە پڕ بایەخترە کە هەر تەنیا بۆی زیندوو بێت. لەکاتێکدا ئەمە دژی بۆچوونەکەی کامویە. کەسی خۆکوژ دەزانێ کە زیندووبوونی ئاسایی، ژیانێکی کاتی و تێژتێپەڕە کە هیچ هەڵوەستەیەکی دڵخۆشکەری تێدا بەستە نییە، هەربۆیە ئەو لە ژیانێکی جاویدان و هەمیشەیی دەگەڕێت، ژیانێک کە لەڕێی مەرگەوە بێتە بەرهەم. ئەو بیر لە بێ نرخی و بێ بایەخی ژیان (بەم مانایەی کامو) ناکاتەوە، بەڵکو بەو کردارەی (خۆکوژی) بایەخێکی هەمیشەیی و نەمر بۆ ژیان دەستەبەر دەکات. بایەخێکی ئەوتۆ بەژیان دەبەخشێت کە قەت لە ئاستی خۆیدا دانەبەزێت و دووچاری نوشوستی نەبێت. ئەو لە ڕێی خۆکوژییەوە دژ بە نرخ و بایەخی ژیان ناوەستێتەوە، بەڵکو ئەو بایەخە بۆ ئاستێکی بەرز و سەرتر بەرز دەکاتەوە. خۆکوژی بەلای ئەوەوە نەفرەت و بێزاری نییە لەژیان، بەڵکو شکۆ و ڕێزگرتنییەتی. (لێرەدا کە دەڵێین مرۆڤ بیر لەبێ بایەخی و بێ نرخی ژیان- بە مانا کامۆییەکەی- ناکاتەوە، بەو واتایەیە کە ئەو لەسەر ئەوە ناوەستێت کە بایەخ و بەهای ژیان لە دۆخی ئێستایدا بدۆزێتەوە، بەڵکو هەوڵی ئەو بۆ ئەوەیە کە شێوەیەکی دیکە لە بەها ببەخشێت.)

هەڵەی سەرەکی کامو لەوەدایە کە ئەو دوو چەمک لێک جیا ناکاتەوە و هەردووکیان بەیەک واتا بەکاردەهێنێت. هەوڵی بنەڕەتی ئێمەش بۆ سەلماندنی ئەم مەسەلەیەیە. ئەو جیاوازییەک لەنێوان «ژیان» و «زیندووبوون»دا بەدی ناکات. مەودای نێوان ئەو دوو چەمکە نابینێت و وەک یەک دیاردە سەیریان دەکات. هەر ئەوەشە وای لێدەکات کە بڕیاری لەو شێوەیە بدات. ئەو پاشان دەڵێت: «خۆکوشتن بە واتایەک دان پێدانانە... دان پێدانان بەوەی کە بێ بایەخە.»، بەڵام تەواو بە پێچەوانەوە بەڕای من ئەگەر دانپێدانانێک لەلایەن کەسی خۆکوژەوە هەبێت ئەوەیە کە دان بە بەها و بایەخی ژیاندا دەنێت. خۆکوشتنی ئەو جەخت کردنەوەیەکی بەڵگە نەویستە لەسەر ئەو ڕاستییە حاشا هەڵنەگرە. ئەو بایەخێکی کاتی و زوو گوزەر دەکاتە قوربانی بۆ بایەخێکی باڵاتر و هەمیشەیی. ئەو بەپێی بۆچوونەکەی کامو لەگەڵ ژیاندا «نامۆ و بێگانە» نییە، بەڵکو بە تەواوەتیش لەگەڵیدا تەبایە. نامۆیی ئەو لەگەڵ ئەو واقیعەیە کە پێی دەگوترێت زیندووبوون و جەوهەری ژیانی داپۆشیوە. نامۆیی ئەو لەگەڵ ڕووکەشی مەسەلەکەیە نەک لەگەڵ ناوەرۆک و جەوهەریدا. نامۆیی ئەو لەگەڵ ڕواڵەت و دەرەوەیە نەک لەگەڵ ناوەوە. لەگەڵ واقیعە نەک لەگەڵ حەقیقەت.

لەڕاستیدا زیندووبوون وەهمێکە لە نەمری و جاویدانی هەربۆیە خۆکوشتنیش خۆی جۆرێکە لە خۆشەویستی ژیان. مرۆڤی خۆکوژ لە زەینی خۆیدا نەخشەی یۆتۆپیایەک بۆ ژیان دەکێشێتەوە کە سەراپای خولیاکانی دەگرێتە خۆی، کەچی زیندووبوون ناچێتە ناو چوارچێوەی ئەو نەخشەوە. بۆیە کاتێک ئەو یۆتۆپیایە نایەتە دی کوشتنی خۆی ئەنجام دەدات کە ئەمەش لەواقیعدا گەورەترین مانای خۆشەویستی ژیان دەگەیەنێت. خۆکوژی ئەو مرۆڤە ئاماژەیەکە بۆ ئەوەوە کە ژیان لە جەوهەردا شتێکی دڵبزوێن و خۆشەویستە نەک قێزەون و پڕوپووچ. بۆ ڕوون بوونەوەی ئەم مەسەلەیە ئێمە دەبێ دوو چەمک لێک جیا بکەینەوە کە یەکیان «زیندووبوون»ـە و ئەوی دیکەشیان «ژیان»ـە. زیندووبوون واقیعێکە کە مرۆڤ تێی کەوتووە و ژیانیش حەقیقەتێکە کە بیری لێدەکاتەوە و بە شوێنیدا دەگەڕێت و هەڵوەدایە. خۆکوشتن هەوڵێکە بۆ پاراستنی ژیان لە ئاست زیندووبوون. کردارێکە کە لەڕێیەوە مرۆڤی خۆکوژ حەقیقەتی ژیان لەدەست واقیعی زیندووبوون ڕزگار دەکات. ئەو حەقیقەت لەواقیع هەڵدەواوێرێت. ئەگەر سادەتر بڕوانینە مەسەلەکە دەبێ بڵێین کە ژیان «سوژە»یە و زیندووبوونیش «ئۆبژە»، یان دەکرێ بڵێین «زیندووبوون» چەمکێکی عەینی و دەرەکییە و «ژیان»یش چەمکێکی زەینی و ناوەکی، کە خۆکوژی هەم پێکیانەوە گرێ دەدات و هەم لە یەکیان جیا دەکاتەوە. بەواتایەکی دیکە خۆکوژی کۆتایی واقیعە و سەرەتای حەقیقەت.

خۆکوژی ئەو چرکەیە کە زیندووبوون تەواو دەبێت و ژیان دەست پێدەکات. مرۆڤی خۆکوژ دەیەوێ بژیت

نایەوێ زیندوو بێت. ئەو خۆشەویستی ژیانی لەلا پیرۆزترە تاکو مەسڵەحەت و خۆ ڕێک خستن لەگەڵ زیندووبوون. کەسی خۆکوژ دەزانێت کە ئەگەر ژیان مانایەکی هەبێت، ئەوە لەمەرگدا بەرجەستە دەبێتەوە. ئەگەر حەقیقەتێک هەبێت ئەوە مەرگەکە مسۆگەری دەکات.

مرۆڤی خۆکوژ کەسێکی وردبینە کە بەردەوام هەڵوەدای دۆزینەوە و دەستەبەرکردنی حەقیقەتە. ئەو قەناعەت بە ڕووکەشەکانی حەقیقەت ناکات، بەڵکو دەیەوێ بە قووڵایی ئەو مەسەلەیەدا ڕۆبچێت. کە ئاکامەکەشی شتێک نییە جگە لەخۆکوژی، چونکە بۆ ئەو وەک تاکە ڕێگا دێتە بەرچاو.

ڕاستییەکەی ئەوەیە کە ژیان حەقیقەتێکە بەدەمامکی زیندووبوون داپۆشراوە. مەرگ ئەو دەمامکە دادەماڵێ و حەقیقەت دەخاتە ڕوو. خۆکوژی سڕینەوەی دەمامکی زیندووبوونە و لادانی پەردەیە لەسەر ڕواڵەتی ژیان بە شێوەیەکی بوێرانە و ئیرادی، هەربۆیە خۆکوژی نەفرەت نییە لە ژیان، بەپێچەوانەوە، هەوڵێکە بۆ دەستەبەرکردنی.

بەواتایەکی سادەتر بۆی بچین مرۆڤی خۆکوژ دەیەوێ خۆی بکاتە ئەفسانە، خۆکوژ ژیان لەو نمایش کردنەدا دەبینێت کە هەوڵی خۆکوشتن بۆ چرکەیەک دروستی دەکات. تەقەللای ئەو لەپێناو ئەوەدایە کە خۆی بکاتە حەقیقەت. لەبەر ئەوە نییە کە فەرامۆش بکرێت، بەڵکو بۆ ئەوەیە کە ژینی هەردەم بەردەوام بێت. خولیای ئەوەیە کە هەمیشە وەک حەقیقەت بمێنێتەوە.

کەسی خۆکوژ دەڵێ: «ئەم زیندووبوونە ژیان نییە». ئەمە گوزارەی ئەوە، ئەمە فەلسەفەی ئەوە کە بیری لێدەکاتەوە و لەسەر ئەم بناغەیەش بڕیار دەدات.

لەسەر ئەم بنەمایە کەسی خۆکوژ لە فەنابوون و لەناوچوون ناگەڕێت، بەڵکو ئەو هەڵوەدایە بە شوێن جاویدان بوونەوە. بەشوێن نەمریدا دەگەڕێت. لە شێوەیەک دەگەڕێت کە لە ڕێیەوە هەرمان و نەمر بێت. هەروەک گوتمان خۆکوشتن بۆ ئەو، ئەو تاکە ڕێگایەیە.

بە بڕوای کامو ژیان پێویستی بە ڕیفۆرم و چاکسازی هەیە، بەڵام کامو ڕیفۆرم و چاکسازی لەخۆکوژیدا نابینێت، کەچی کەسی خۆکوژ لەگەڵ کامودا هاوڕا نییە. ئەو لە ڕێی خۆکوشتنەوە چاکسازی لەژیاندا پێک دێنێت. بەڕای کەسی خۆکوژ، خۆکوژی شێوەیەک چاکسازییە کە لە ڕێیەوە زیندووبوون دەگۆڕێت بۆ ژیان، هەربۆیە بە پێچەوانەی ڕای ئەوانەی کە خۆکوژی بە قەیران دەزانن، خۆکوژی لەم ڕوانگەیەوە هیچ قەیران نییە، بەڵکو ڕێکارێکە بۆ چاکسازی ئەو دۆخەی کە مرۆڤی خۆکوژ لەناویدایە.

فەلسەفەی کامو لەسەر دوو بنەمای سەرەکی ڕۆنراوە؛ یەکیان «پووچی» و یەکیشیان «سەرکێشی» کە بەڕای من هەردووکیان بە خۆکوشتن کۆتاییان پێ دێت. (لەکاتێکدا کامو خۆکوژی وەک ئاکامێکی پووچی، یان وەک دەرکەوتەیەکی سەرکێشی پەسند ناکات). مرۆڤ کاتێک دەگاتە پووچی، یان هەستی پێدەکات، دەست دەداتە سەرکێشی. سەرکێشی بۆ ئەوە کە لە پووچی ڕزگاری بێت. هەربۆیەش دەست دەداتە کوشتنی خۆی کە ئەمە خۆی لەخۆیدا گەورەترین سەرکێشییە. بەرزترین «نا»یە کە مرۆڤ لە ئاست «پووچی»دا دەیدرکێنێ کە ئەمەش لە خۆشەویستی ژیانەوە سەرچاوە دەگرێت. مرۆڤ ژیانی لا خۆشەویست و پڕبایەخە، بەڵام کاتێک ژیانەکەی بە پووچی پڕ دەبێتەوە ئیتر نایەوێ لەوە زیاتر ئەو ژیانە پڕوپووچتر بێت، هەربۆیە بەو سەرکێشییە ژیان لە دەست پووچی ڕزگار دەکات و نەمری و جاویدانییەکی هەمیشەیی پێ دەبەخشێت. «نەمری»یەک کە تەنیا لەڕێی خۆکوشتنەوە دەستەبەر دەکرێت.

کامو لای وایە کە دنیاو ژیان پڕن لە پووچی، خاڵین لە هەر جۆرە مانایەک. ئێمە دەتوانین ئەم بۆچوونە لە ئەو بە ڕاست وەربگرین، بەڵام خۆکوژی لێرەدا دەبێتە پرۆسەیەک بۆ دروست کردنی مانا. کەسی خۆکوژ کاتێک دەبینێ کە جیهان هیچ مانایەکی تێدا بەدی ناکرێت، خۆی دەست دەداتە خولقاندنی مانا، بۆ ئەو دیاردەیەی کە خاڵی بۆتەوە لە مانا. ئەو لە ڕێی خۆکوشتنەوە مانا دەبەخشێت. پێناسەیەک دروست دەکات بۆ ئەو چەمکەی کە لەلای ئەو پێناسەی نەماوە. کەسی خۆکوژ شوناسێک بۆ بێ شوناسی خۆی و ژیان و جیهان دەستەبەر دەکات. هەربۆیە خۆکوژی پرۆسەی دروست کردنی مانا و دروست کردنی شوناسە.

هەروەک ئاماژەمان پێ کرد، کامو دواجار خۆکوژی وەک ڕێگایەک بۆ دەربازبوون لە پووچی دانانێت. ئەو دەڵێ: «ژیان هەر چەندە بێ مانا بێت، دیسان وا باشترە

که بژیت.» چونکه بەڕای ئەو پووچی هەر تەنیا لە زاتی مرۆڤدا نییە و بە ئەوەوە نەبەستراوەتەوە، بەڵکو پووچی بەرهەمی پێوەندی نێوان دوو فاکتەری «مرۆڤ» و «جیهان»ـە و هیچ کامیان بە تەنیا پووچ نین. بە وتەی ئەو پووچی ماهییەتێکە کە لە ئاکامی بەریەک کەوتنی مرۆڤ و جیهان دێتە بەرهەم. واتە پووچی بازنەی هاوبەشی نێوان جیهان و مرۆڤە، هەربۆیەش پێی وایە کە مرۆڤ لەڕێی خۆکوشتنەوە ناتوانێ کۆتایی بە پووچی بێنێت، چونکە هەر تەنیا دەتوانێت یەکێک لە جەمسەرەکان پاک بکاتەوە و جەمسەرەکەی دیکە هەروا قورس لەجێی خۆیدا دەمێنێتەوە، بەڵام مرۆڤی خۆکوژ بڕوای بەم بۆچوونەی کامو نییە. بە بڕوای کامو ژیان تەنیا لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ پووچیدا مانا پەیدا دەکات. کەچی بەلای مرۆڤی خۆکوژەوە مانای ژیان تەنیا کاتێک مسۆگەر دەبێت کە پووچی بسڕێتەوە.

لەوەدا گومانێک نییە کە کەسی خۆکوژ کەسێکە گیرۆدەی پووچی، بەڵام ئەو لە هەوڵی پاک کردنەوەی ڕواڵەتی مەسەلەکەدا نییە، بەڵکو تەواوی کۆششی ئەو بۆ یەکلاکردنەوە و وەڵامدانەوەی ئەم مەسەلەیە، واتە پووچییە.

دیسان دەچینەوە سەر ئەوە کە کەسی خۆکوژ هەروەک کامو بڕوای هەیە کە دنیا پووچ و بێ مانایە و هیچ ئامانجێکی تێدا بەستە نییە، بەڵام خۆکوژی ئەو هەر تەنیا لەبەر پووچی و بێ بایەخی جیهان نییە، بەڵکو خۆکوژی ئەو بۆ ئەوەیە کە سەرەڕای دەربازبوون لەم پووچییە مانایەکیش بەم بێ ماناییە ببەخشێت. خۆکوژی ئەو لە پێناو ئەوە دایە تاکو ئەم پووچییە بکات بە «ناپووچی». هەوڵی ئەو لەو ئاراستەدایە کە پووچی لەجیهان و بوون دەرهاوێژێت و بایەخێکی پێ بدات. هەوڵی ئەو هەوڵێکی پووچ ئامێز نییە، بەڵکو کردەوەیەکی مانادارە.

کامو دەڵێ: «مرۆڤی پووچ کەسێکە کە لەزەمان جیا نابێتەوە.» کەسی خۆکوژ لە ڕاستی ئەم وتەیەی کامو تێگەیشتووە و هەستی بە پووچی خۆی کردووە، هەربۆیەش دژ بەم پووچییە دەوەستێ و لە ئاستیدا سەرکێشی دەکات. ئەو تەنیا لە یەک ڕێگاوە دەتوانێ لە زەمان جیا ببێتەوە: مەرگ!

هەروەک گوتمان لای کەسی خۆکوژ، مەرگ هیچ مانای ژیان ناسڕێتەوە، بەڵکو پێناسەیەکی هەمیشەیی بۆ دەستەبەر دەکات کە هیچ دیاردەیەکی پێوەندیدار تا ئەوکاتە پێی نەبەخشیوە. مەرگ بەو مانایە خۆی پرۆسەیەکی خوڵقاندن و بەرهەمهێنانی شوناسە، هەربۆیەش مەرگ دەبێتە دیاردەیەکی خوڵقێنەر نەک ڕووخێنەر و فەناکەر، چونکە ڕوحێکی نوێ بە سەرجەم پێکهاتەی ژیان دەبەخشێت. لەسەر ئەم بنەمایەی کەسی خۆکوژ هیچ کە کەسێکی ناچالاک و دۆش داماو نییە، بەڵکو تەواو بە پێچەوانەوە، کاراکتەرێکی چالاک و ئەکتیڤە کە لەڕێی سڕینەوەی دیاردەیەکەوە، دیاردەیەکی بالاتر و پڕ بەهاتر بەرهەم دێنێت. ئەو کەسێکی ئەکتیڤە کەچالاکانە بۆ مەرگ هەنگاو دەنێت.

کەسی خۆکوژ دروستە کە کەسێکە دووچاری قەیرانە و لە ئاڵۆزیدا گیری کردووە، بەڵام هەوڵی ئەو بۆ سڕینەوەی ئەو ئاڵۆزی و قەیرانە نییە، بەڵکو هەڵبژاردنی مەرگ لای ئەو چالاکییەکە بۆ تێگەیشتن لە ماهییەتی ئەو قەیران و ئاڵۆزییە. لێرەدا مەرگ هەوڵێک نییە بۆ فەرامۆشی، بەڵکو ئامرازێکە بۆ تێگەیشتن لەو دۆخە کە مرۆڤ دووچاری فەرامۆشی دەکات. مەرگ دەبێتە هەوڵێک بۆ بەرهەم هێنانی مەعریفە. مەرگ دەبێتە پرۆسەیەک بۆ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەی کە بێ وەڵامن.

کامو دەڵێ: «ئەگەر دنیا ڕۆشن بوایە، هونەر نەدەبوو.» لەسەر ئەم بنەمایە من دەڵێم: «ئەگەر دنیا ڕۆشن بوایە، خۆکوژی نەدەبوو.» واتە دنیا ئاڵۆز و تەماوی و تاریکە بۆیە خۆکوژی وەک ئامرازێکی ڕۆشن کردنەوە دێتە ناو مەیدان. خۆکوژی بۆ کەسی خۆکوژ دەبێتە دژکردەوەیەک لە هەمبەر ئەم ناڕۆشنییە، دەبێتە چرایەک لە بەرانبەر تاریکی دنیا، دەبێتە جیهانێکی ڕووناک و پڕ لە چراخان، دەبێتە هەوڵێک بۆ ڕەواندنەوەی تاریکی و تەم. لای کەسی خۆکوژ دنیا تەماوی و لێڵە و ڕەواندنەوەی ئەو لێڵایی و تەمەش تەنیا بە خۆکوژی دەستەبەر دەکرێت.

کەسی خۆکوژ دەزانێ کە دیاردەکان ڕوون و ئاشکرا نین (کامو لێرەدا تەواو هاوڕایە لەگەڵمان و ئەویش بڕوای بە بێ ئامانجی دنیا هەیە.) ئەم ناڕۆشنییە وا دەکات کە مرۆڤ هەوڵ بۆ ڕۆشن بوونەوەی شتەکان بدات. شتێک کە ڕۆشن نەبێت دیارە کە مانایەکیشی لێ نایەتە

بەرهەم، هەربۆیە مرۆڤ هەوڵ دەدات خۆی دەست بداتە ڕۆشن کردنەوەی ماهییەتەکان.

مەرگ لەو کاتەدا ئیتر تاریکی نییە، بەڵکو هەوڵێکە بۆ ڕزگاربوون لە تاریکی. مەرگ دەبێتە خودی ڕۆشنایی، دەبێتە ڕووناکییەک کە کۆتایی بە تاریکییەکان دێنێت، هێزێکە کە زوڵمەتەکان ڕۆشن دەکاتەوە و دەیانخاتە ڕوو. مەرگ دەبێتە ڕۆچنەیەک بۆ دەربازبوون لەو جیهانە تاریکە کە بۆ کەسی خۆکوژ دروست بووە. ئەو لە مەرگدا بۆ ڕۆچنەیەک دەگەڕێت تا لەوێوە سەیری دیمەنە دڵبزوێنەکانی ژیان بکات. مەرگ مرۆڤی خۆکوژ خاڵی دەکاتەوە لەو هەموو تاریکییەی کە پانتایی بوونی ئەوی تەنیوەتەوە و ئەوسا تژی دەکات لە ڕۆشنایی.

بە دیوێکی تریشدا ئەم ناڕۆشنییە وادەکات کە هیچ کام لە پرسیارەکان وەڵامیان نەبێت. ئەم بێ وەڵامییە دەبێتە هۆکارێک کە مرۆڤ بۆ وەڵام بگەڕێت. ئەو لای وایە کە مەرگ وەڵامی پرسیارەکان دەداتەوە میخائیل باختین دەڵێت: (بۆ مرۆڤ هیچ شتێک ترسناکتر نییە لە نەبوونی وەڵام)، هەربۆیە کەسی خۆکوژ چاوەڕێی مەرگی ئاسایی نامێنێتەوە و خۆی دەداتە دەستی و خۆی دەکوژێت. بەواتایەکی دیکە بێ وەڵامی دنیا و سەرسامی مرۆڤ لەئاستیدا دەبێتە هۆکارێک بۆ سەرهەڵدانی خولیای خوکوژی لەلای ئەو کەسە.

کامو دەڵێ: «دەکرێ وای دانێین کە خۆکوژی درێژ کراوەی سەرکێشییە، بەڵام هەڵەیە.» گەرچی کامو بەڵگە و پاساو بۆ ئەم وتەیەی خۆی دێنێتەوە، بەڵام بەڕای من بەڵگەکانی کامو، یان ناڕاستن، یان ناتەواو، چونکە وا دەردەکەوێت کە خۆکوژی هیچ کە سەرکێشییە، بەڵکو گەورەترین سەرکێشیشە. سەرکێشی ئەگەر ماهییەت و جەوهەرێکی تایبەتی هەبێت ئەوە لە خۆکوژیدا خۆی دەنوێنێت. هەربۆیەش کەسی خۆکوژ هیچ کە کەسێکی بێ ئیرادە و بێ دەسەڵات نییە، بەڵکو کەسێکە لە ترۆپکی ئیرادە و دەسەڵاتدا. ئەو کەسێکە کە گەورەترین ئیرادە لە ناخیدایە. ئەو لە سەرووی تەواوی دەسەڵاتەکانەوە دەست دەداتە ئەم کردەوەیە. هێزی دەروونی ئەو هێزێکی بێ سنوورە کە مەرگ گەورەترین هێمایەتی. هێزێکە کە بە خۆکوژی دادەمرکێتەوە. بەواتایەک کەسی خوکوژ سوپەرمانە، مرۆڤێکە توانای ئەنجامدانی هەموو کردەوەیەکی لە زاتیدایە. کاراکتەری ئەو کاراکتەرێکی لاواز نییە، بەڵکو کاراکتەرێکە هەڵگری گەورەترین ئیرادە و دەسەڵاتە. بێ هۆ نییە کە مەحوی دەڵێ:

بە پیری مەرگەوە فرسەخ بە فرسەخ ڕۆیون مەردان
ئەوی باکی بە مردن بێ دیارە بڵح و نامەردە

سەرەڕای ئەوە، کەسی خۆکوژ بەو کردەوەیە کاراکتەرێکی بەهێز و پڕ دەسەڵات لە شوێنی خۆی بەجێ دێڵێ. واتە کاراکتەری بەجێماو لەکەسی خۆکوژ کاراکتەرێکی شێواو و چەواشە و لەرزۆک نییە، بەڵکو کاراکتەرێکی پتەو و بەهێزە کە لەیەک کاتدا هەم بڕیار دەدات و هەم لە کردەوەدا بە ئەنجامی دەگەیەنێت کە ئەمەش لە هەموو کاراکتەرێک ناوەشێتەوە. خۆکوژ بەم کارە کاراکتەرێکی ئەفسانەیی و دەست پێڕانەگەیشتوو لە خۆی دروست دەکات. بێ هۆ نییە کە کامو لە بارەی کەسایەتی «کریلۆف» (کەسایەتی ڕۆمانەکەی دۆستۆیڤسکی)یەوە دەڵێ: «ئەو دەیەوێ خۆی بکوژێت بۆ ئەوەی ببێت بە خودا.» لە ڕاستیدا کامو هەستی بەوە کردووە کە کاراکتەری کریلۆف کاراکتەرێکی ڕووخەک نییە، بەڵکو کاراکتەرێکە لە ئاستی کاراکتەری خودا.

بەڕای ئێگزیستانسیالەکان کە کامو یەکێکە لەوان «مرۆڤ مەحکومە بە ئازادی»، بەو پێیە مەرگ دەبێتە دیاردەیەک کە ئەم مەحکووم بوونە لەسەر مرۆڤ هەڵدەگرێت. بە واتایەکی تر مەرگ دیاردەیەکە کە ئازادی لە ئینسان دەستێنێتەوە، بەڵام کەسی خۆکوژ لەم ناوەدا چۆن بیر لە مەرگ دەکاتەوە؟!

بەڕای من بە پێچەوانەی بۆچوونی بیرمەندانی ئێگزیستانسیال مەرگ بۆ کەسی خۆکوژ هاوسانە لەگەڵ ئازادی (هەڵبەت کامو خۆیشی ئاماژە بەم مەسەلەیە دەکات. ئەو دەڵێ: مەرگ گەرچی دەستانێکی کوشندەی بەلاوەیە، بەڵام ئازادبەخشە). مەرگ بۆ کەسی خۆکوژ پڕاوپڕ خودی ئازادییە. مەرگ لە زەینی ئەودا ئەو شوێنەیە کە ئازادی بێ سنوور و ڕەها و موتڵەقی تێدا بەدی دەکرێت، چونکە مەرگ هیچ سنوورێک لە بەردەمیدا نامێنێت، بەڵکو ئەوپەڕی سەربەخۆیی دەگەیەنێت. لە هەمان کاتدا کەسی خۆکوژ لە پانتایی زیندووبوونیدا خۆی بە موختار نازانێت، بەڵام مەرگ ئەم تایبەتمەندییە بۆ ئەو مسۆگەر دەکات، ئەم سیفەتە بە ئەو دەبەخشێت. هەربۆیە مرۆڤ ئەگەر لە تەواوی ڕەهەندەکانی بوونی خۆیدا موختار، نەبێت، ئەوە لە هەڵبژاردنی مەرگدا دەبێتە موختارێکی موتڵەق.

مرۆڤی خۆکوژ کەسێکی ئازادە و هەڵوەدای ئازادییە.

زیندووبوونی ئەو ئازادی لێ زەوت دەکات و چوارچێوەیەکی تەنگی بۆ دادەڕێژێت کە لەودا جێگەی ئەوە نابێتەوە کە بژیت، چونکە ژیان پانتاییەکی بەرین و بێ سنووری پێویستە. خۆکوشتن بەلای کەسی خۆکوژەوە ئەو پانتاییە دەستەبەر دەکات. ئەو جیهانە دەخولقێنێت کە ئازادی تێدا بەدی بکرێت.

پەرەسەندنی خۆکوژی لەم سەردەمەدا ئەم ڕاستییە دەسەلمێنێت، چونکە لەمڕۆکەدا زیندووبوون بەرتەسک و بەرتەسکتر دەبێتەوە و هەر بەو پێیەش هەوڵدان بۆ دەستەبەرکردنی ئازادی پەرە دەستێنێت. زیادبوون و پەرەسەندنی خۆکوژی لەم سەردەمەدا جەخت کردنەوەیەکە لەسەر ئەم ڕاستییە حاشاهەڵنەگرە. خۆکوشتن لە ئێستاکەدا هەوڵێکە بۆ تێک شکاندنی تەواوی ئەو سنوورانەی کە زیندووبوون لەگەڵ خۆیدا هێناونی. بەواتایەک بیرکردنەوە لە ئازادی دەبێتە سەرەتایەک بۆ خۆکوژی!

لەلایەکی دیکەوە کامو پێی وایە کە «مرۆڤ مەحکوومە بە ئازادی» بەو پێیە کەسی خۆکوژ کەسێکە کە خۆی لەژێر باری ئەو مەحکووم بوونە دەرباز و ڕزگار دەکات. ئەو تەنیا کەسێکە کە مەحکووم بە مەرگ نییە. کەسێکە کە مەحکووم بوونی خۆی دەکڕێتەوە. لەو مەحکووم بوونە ئازاد دەبێت و دۆخێکی ڕەها و بێ سنوور دەبەخشێت بە بوونی خۆی.

هەڵبەت ئەوە لەبیر نەکەین کە هەندێک لە مرۆڤەکان بیرکردنەوە لە مەرگە وایان لێدەکات دەست بدەنە خۆکوژی. ترس لە مردن هانیان دەدات کە خۆی لە دەست ڕزگاربکەن. ئەوان کاتێک بیر لەوە دەکەنەوە کە مەرگ وەک خۆرکەیەک بە بێ دەنگی پانتایی بوونیان دەکرۆژێ و هەردەم دەیانخاتە سەر دڵەڕاوکێ و نیگەرانی، تەحەمولیان نامێنێ و بوونیان لە دەست ئەو خۆرکەیە ڕزگار دەکەن. هەربۆیەش خۆکوژی دەکرێ یەکێک لە ئاکامەکانی ترس لە مەرگ بێت. (هەڵبەت لێرەدا پێویستە مانای مەرگ و خۆکوژی لێک جیا بکەینەوە. هەروەها دەبێ جیاوازیش لەنێوان جۆرەکانی خۆکوژی دابنێین، چونکە هەندێک خۆکوژی ناچنە خانەی باسەکەی ئێمەوە.)

بە بۆچوونی کامو خۆکوژی حاشاکردنە (انکار). حاشاکردن لە خود. «نا» گوتنە بەبوون. واتە کەسی خۆکوژ حاشا دەکات لە بوونی خۆی، بەڵام ئەگەر بە وردی خۆمان بکەین بە ناو پانتایی زەینییەتی کەسی خۆکوژدا، تەواو بە پێچەوانەوە، دەگەینە ئەو حەقیقەتە کە خۆکوشتن دان پێدانانە، دان پێدانان بە خود و بوون، بەوەی کە «من»ێک لە ئارادا هەیە. خۆکوشتن تەنیا بۆ سەلماندنی ئەو ڕاستییەیە کە «من»ێک «بوون»ی هەیە. خۆکوژ بۆیە خۆی دەکوژێت تاکو بڵێ: من هەم. بەواتایەکی دیکە گوزارەی کەسی خۆکوژ ئەمەیە: «من خۆم دەکوژم کەواتە هەم.» ئەو لە ڕێی خۆکوژییەوە حاشا لە بوونی خۆی ناکات، بەڵکو ئەو بوونە بۆ هەمیشە مسۆگەر و جاویدان دەکات. ترسی مرۆڤی خۆکوژ لەوەیە کە مەرگی ئاسایی «من» دەداتە دەست فەرامۆشی، بەڵام خۆکوژی «من» جاویدان دەکات. ئاکامی خۆکوژی، نەمری چەمکی «من»ـە.

هەروەها بە بڕوای کامو و زۆریەک لە بیرمەندانی دیکە خۆکوژی خۆی دژایەتی کردنە لەگەڵ سروشت و جیهان، یان «نا» گوتنە بە ژیان، بەڵام بەڕای کەسی خۆکوژ، خۆکوژی هیچ دژایەتی کردن نییە لەگەڵ ئەوانە، بەڵکو خۆ یەک خستنەوە و یەکگرتنەوەیە لەگەڵ سروشت و جیهان. مرۆڤ کاتێک هەست بکات لەگەڵ سروشتدا نامۆیە و لێی جیا بۆتەوە، هەوڵ دەدات کە لەگەڵیدا یەک بگرێتەوە. خۆکوشتن هەوڵێکە بۆ ئەو یەکگرتنەوەیە.

لەگەڵ ئەوەشدا کەسی خۆکوژ مەرگ بە دۆڕاندن نازانێت. ئەو مەرگ وەک شێوەیەک بردنەوە، یان ڕێگایەک بۆ سەرکەوتن تەماشادەکات. مرۆڤ کاتێک هەست بە دۆڕاندن لەلای سەر هەڵدەدات، دەیەوێ لەڕێی مەرگەوە ئەو نوشووستییە قەرەبوو بکاتەوە. دەیەوێ لە دواساتدا بیباتەوە، هەر بۆیەش مەرگ بۆ ئەو دەبێتە سەرکەوتنێکی یەکجارەکی، بردنەوەیەک کە سەرپۆش دەنێتە تەواوی دۆڕاندنەکان و بۆ هەمیشە دەیانسڕێتەوە.

هەروەها بە پێچەوانەی بڕوای گشتی کە گوایە لە پشت خۆکوژییەوە هەستێکی تاڵ و نامۆ هەیە، خولیایەکی شیرین و ئەندێشەیەکی دڵبزوێن لە پشت ئەم کردەوەیە خۆی مەڵاس داوە. خولیای خۆکوژی بۆ کەسی خۆکوژ دەگاتە ئاستێک کە وا بیر بکاتەوە دۆخی بوونی ئەو بەو هەوڵەوە بەستراوەتەوە. خۆکوژی بۆ ئەو دەبێتە دڵبزوێنترین دیاردەی مومکین کە وادەکات چاو لە تەواوی دیاردە و خولیاکانی دیکە بپۆشێت. ئەمە ڕازی سەرکەوتنی کەسی خۆکوژە تا ئەو ئاستە. ئەو گەورەترین لەزەت لەخۆکوژیدا دەبینێتەوە. خۆکوژی ئەو تەنیا چێژەیە

کە ئەو دەیچێژێت. ئەو وا هەست دەکات کە تەواوی شتەکان خاڵی بوونەوە لە چێژ و تەنیا مەرگێکی خۆویستانەیە کە چێژ و لەزەتی دووبارە و هەمیشەیی دەبەخشێت.

مەرگی خۆویستانە شێوەیەکە لەبەربەرەکانی و ململانێ، کەسێکیش کە بەربەرەکانی دەکات، لەپێناو گەیشتن بە ئامانجێکدایە. ئەو شێوە مەرگە هەوڵێکە بۆ گەیشتن بە ئەو خولیایەی کە لەناو زەینیدا کێشاویەتییەوە، هەربۆیە خۆکوژی، بێ ئامانج و بێ مەبەست نییە. واتە خۆکوژی ناچێتە ناو خانەی کردارێکی پووچەوە، بەڵکو بە پێچەوانەوە کردەوەیەکە کە گەورەترین مەبەستی لە پشتە. مەبەستێک کە هەر تەنیا کەسی خۆکوژ لە گەورەیی تێدەگات. لە هەمان کاتدا- هەروەک گوتمان- مەرگ ڕێگەیەکی ڕزگاربوونە، ڕزگاری لەدەست زیندووبوون. ئەمەش جەوهەرێکە ئومێد بەمەرگ دەبەخشێت. لە کاتێکدا کامو مەرگ بەدژی ئومێد دادەنێت، بەڵام ئایا ناکرێت کە مەرگ خۆی شێوەیەک بێت لە ئومێد؟! ئەگەر مەرگ خۆی ئومێد نییە، ئەی چۆن کەسی خۆکوژ ئاوا شێلگیر و لێ براوانە لەپێناویدا هەوڵ دەدات؟!

لە ڕاستیدا ئێمە لێرەدا دەبێ جۆرەکانی «ئومێد» لێک جیا بکەینەوە، چونکە کەسی خۆکوژ لە یەک کاتدا هەم کەسێکی تەواو بێ ئومێدە و هەم کەسێکی پڕ ئومێد. نائومێد بەو مانایە کە چاوەڕوانی هیچ شتێک لەم جیهانە ناکات، چاوەڕێی ئاڵوگۆڕی بارودۆخەکان نییە، دڵی بەهیچ دیاردەیەکی ئەم زیندووبوونە ناکرێتەوە، بە ئومێدە ڕووکەشەکان دڵخۆشکەر نییە و خۆی بەم زیندووبوونە ئاسایی و بێ مانا و پووچەوە بەند نەکردووە. لە هەمان کاتیشدا ئومێدێکی گەلێک بەرزی هەیە. ئومێد بە ژیانێکی دیکە، ژیانێک کە مەرگ بۆی فەراهەم دەکات. ئەو خۆی دەکوژێت، چونکە تاکە ئومێدی ئەوە و ئومێدێکی دیکە شک نابات. ئەو یەک ئارمان و یەک ئامانج بەدی دەکات کە ئەویش خۆکوژییە، یان ئەو ژیانەیە کە لە ڕێی خۆکوژییەوە دێتە بەرهەم و لەزەینی ئەودا ڕەنگی داوەتەوە. ئەو لە ڕێی مەرگەوە پردێک لەنێوان ئومێد و نائومێدیدا هەڵدەبەستێت، هەربۆیەش کامو لەبارەی کریلۆف (کەسایەتی ڕۆمانەکەی دۆستۆیڤسکی)یەوە دەڵێت: «لەم ڕووەوە ئەمە نائومێدی نییە کە ئەو بەرەو مەرگ هان دەدات، بەڵکو عاشق بە داهاتووی خۆیەتی».

مەرگ بۆ کەسی خۆکوژ ڕۆڵی ئەو پردە دەگێڕێت کە ئەو دەپەڕێنێتەوە بۆ جیهانی داهاتوو. شتێکی دیکە کە دەبێ ئاماژەی پێ بکەین ئەوەیە کە بە پێچەوانەی ڕای دەروونناسان کە مرۆڤی خۆکوژ بە کەسێکی دەروونئاڵۆز، نەخۆش، یان شێت دادەنێن، کەسی خۆکوژ کەسێکە خاوەنی ئەندێشە و بیرکردنەوەیەکی پتەو. ئەو لە ڕێی ئەندێشەوە دەگاتە حەقیقەتی خۆکوژی. تەنانەت- هەروەک گوتمان- هەندێک بڕوای میتافیزیکی لە کەسی خۆکوژدا هەن. چۆنیەتی بیرکردنەوەی ئەو بۆ ژیان و بۆ چەمکی خۆکوژی تاڕادەیەکی زۆر بڕوایەکی میتافیزیکییە. نەفرەتی «فرۆید» لە «دۆستۆیڤسکی» بەشێکی زۆری لەم مەسەلەوە سەرچاوە دەگرێت. ئەو دۆستۆیڤسکی بە کەسێکی تەواو شێت و ئاڵۆز دادەنێت، چونکە ئەو خولقێنەری کەسایەتی خۆکوژە لە ناو ڕۆمانەکانیدا. لەکاتێکدا دەزانین دۆستۆیڤسکی یەکێک لە گەورەترین بیرمەندانی مێژووی مرۆڤایەتییە.

لەسەر ئەم بنەمایە کەسی خۆکوژ کەسێکی دەستەبژێرە نەک کەسێکی ڕەمەکی و ئاسایی. ئەو بەم زیندووبوونە ڕازی نییە و بۆ جیهانێکی دیکە هەوڵ دەدات. ئەو دەستەبژێرێکی خۆکوژە کە خاوەنی داهێنان و خولقاندنە، لەکاتێکدا کەسانی ئاسایی لەم توانایە بێ بەشن. کەسانی ڕەمەکی سەرسەختانە بەم زیندووبوونە چەسپاون و گیرۆدەی پووچین بێ ئەوەی هەستی پێ بکەن، یان هەوڵێک بدەن بۆ ڕزگار بوون لێی، کەچی کەسی خۆکوژ دژی ئەم دۆخەیە و وەک نوخبەیەک هەوڵ بۆ ئاڵوگۆڕ کردنی دەدات. لێرەدا وتەیەکی «ئیتالۆ کالڤینۆ»م بیر دێتەوە کە ناوەڕۆکەکەی بەم شێوەیەیە: «ئێمە لەناو دۆزەخێکدا دەژین کە مرۆڤەکانی ناوی دوو جۆرن. هەندێکیان عادەتیان پێی گرتووە و هەستی پێناکەن و لەگەڵیدا دەژین و هەندێکیش ئاگادارن لێی و هەستی پێدەکەن و لەناویدا بۆ ئەو شتانە دەگەڕێن کە لە توخمی دۆزەخ نین تاکو بەرزی بکەنەوە و ڕێگای بۆ ئاوەڵا بکەن.» بەڕای من کەسی خۆکوژ دەچێتە ناو دەستەی دووەمەوە واتە لەوانەیە کە هەست بە دۆزەخ دەکەن و خۆکوشتنیش دەبێتە بەشێک لەو شتانەی کە لە توخمی دۆزەخ نین، هەربۆیە کەسی خۆکوژ ڕێگا بۆ خۆکوژی ئاوەڵا دەکات و بۆ ئاستێکی واڵا بەرزی دەکاتەوە.

کامو دواجار دەڵێ: «دنیایەک دەمێنێتەوە کە تەنیا

خاوەنی ئەو مرۆڤە»، بەڵام بەڕای من مرۆڤ تەنیا خاوەنی موتڵەقی ئەم دنیایە نییە. هەربۆیەشە کە ڕووی لێ وەردەگێڕێتەوە و وازی لێ دێنێت. خۆکوژی ڕوو وەرگێڕانە لەدنیا و وازهێنانە لە جیهان. خۆکوژی هەوڵێکە بۆ خولقاندنی جیهانێک کە مرۆڤ تێیدا خاوەنی موتڵەق و دەسەڵاتداری سەرەکی بێت.

لەڕوانگەی دەروونناسییەوە ئەگەر بەناخی کەسی خۆکوژدا شۆڕ ببینەوە، دەبینین کە کەسی خۆکوژ کەسێک نییە کە دەروونی پڕ لە غوربەت و ڕەنج بێت، بەڵکو ناخی ئەو بۆشە، واتە بۆشایی دەروونی داگرتووە. مرۆڤی خۆکوژ کەسێکە نە شاد و نە خەمگین، لەو بارەوە کەسێکە کە هەست بەهیچ ناکات. بە واتایەکی تر ئەوە غوربەت و ئازار نییە کە ئەو بۆ خۆکوژی هان دەدات، بەڵکو ئەو حاڵەتە دەگمەنە بێ هەستی و بێ ئیحساسییەیە کە ناخی تەنیوەتەوە. حاڵەتێکی بێ وازی و بێ خەیاڵییە کە مرۆڤ هەست بە هیچ حاڵەتێکی دەروونی بزوێنەر ناکات، هەر بۆیە بۆشایی بەرەو ئەو لایەی دەکێشێت. مرۆڤێک کە ئازار لە ناخیدایە دەستگرەیەکی- هەرچەند لەرزۆک- بەدی دەکات کە خۆی پێوە هەڵواسێت، بەڵام کەسێک کە ناخی بۆتە چۆڵەوانی ئیتر لەو حاڵەتە ئاساییە دێتە دەر و حاڵەتێکی دەگمەن دایدەگرێت کە لەبنەڕەتدا حاڵەتێکی بێ حاڵەتییە.

مرۆڤێک کە خەمگینە، کەسێکی پڕ ئومێدە، چونکە ئەوە ئومێدە وای لێدەکات حەسرەت و خەم بخوات. ئەوکەسە چاوەڕوانی ئەوەی تێدایە کە دواجار شتێک بێتە ڕێی، یان شتانێک بەدەست بێنێت، هەر بۆیە ئەوکەسە هەرچەند خەمگین بێت بیر لەو شێوە مەرگە ناکاتەوە. خۆکوژی بۆ ئەو هەڵگری بارێکی مانایی قووڵ نییە کە بتوانێت وەڵامدەری حاڵەتە زەینییەکانی ئەو بێت، بەڵام کەسێک کە نە شادە و نە خەمگین، کەسێکی ئومێدەوار نییە و چاوەڕوانی ئەوەش ناکات کە دواجار ببێتە خاوەنی جیهانێکی پڕ بایەخ، هەر بۆیەش خۆکوژی بۆ ئەو دەبێتە ئامانجێکی سەرەکی.

کامو دواجار باسی «سیزیف» دەکات، باسی ئەو چارەنووسە پووچەی کە ئەو گیرۆدەیەتی، بەڵام کامو هەر تەنیا باسی پێوەندی نێوان ئەو و چەمکی پووچی دەکات و باسێک لە خۆکوژی ناهێنێتە ئاراوە. لە کاتێکدا دەزانین کە دروستە کامو خۆکوژی وەک ئاکامێک پەسند ناکات، بەڵام بە بڕوای ئەو «پووچی» و «خۆکوژی» دوو چەمکی لێک گرێدراون و پێوەندی ڕاستەوخۆیان بەیەکەوە هەیە و یەکیان بێ ئەوی دی واتایەکی ئەوتۆ ناگەیەنێت.

هەروەک دەزانین سیزیف گەورەترین هێمای «پووچی»یە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا. پووچی و بێ ئاکامی هەوڵەکانی مرۆڤ لە ئەوەوە دەست پێدەکات و هەر لە ئەویشدا دەگاتە ترۆپکی خۆی. لێرەدا ئەو پرسیارە لەزەیندا سەوز دەبێت کە ئەگەر سیزیف دووچاری ئەم دۆخەیە، چۆنە کە بیر لە خۆکوشتن ناکاتەوە؟! بۆ هەوڵێک نادات بۆ دەربازبوون لەو بێهوودەییە؟! ئەمە پرسیارێکی گەلێک گرینگە کە، یان کامو فەرامۆشی کردووە، یان بە ئانقەست خۆی لێ بواردووە. وەک ئەوەی کە خۆکوژی- بە پێناسەی کامو- هەر تەنیا تایبەتمەندی مرۆڤی مۆدێرن بێت. لە هەرحاڵدا هەوڵی سەرەکی ئێستای ئێمە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارەیە کە بۆچی سیزیف بە خۆکوژی نامۆ بووە. هەروەک گوتم ئەمە پرسیارێکی گەلێک گرنگە کە وەڵامدانەوەی، جیاوازی نێوان مرۆڤی سەردەمی دێرین، یان سەردەمی کلاسیک لەگەڵ مرۆڤی ئەمڕۆیی، یان مرۆڤی مۆدێرندا بە تەواوی ڕۆشن دەکاتەوە.

هەموو دەزانین کە سیزیف بە هۆی سەرکێشییەوە کەوتۆتە ئەو دۆخەوە. ئەو لە پێناو نەفرەت و بێزاری لە مەرگ لەلایەک و عەشق بەزیندووبوون لەلایەکی دیکەوە ئەو سزایە دەچێژێت. لێرەدا دەبێ بڵێین کە دروستە سیزیف کەسێکی سەرکێشە، بەڵام سەرکێشی ئەو تا سەر بڕ ناکات. ئەو لە دژی چارەنووسی داسەپاوی خۆی هەڵوێست وەرناگرێت. بۆ گۆڕینی ئەو بارودۆخەی کە تێیدایە، دواجار هیچ چالاکییەک لەخۆی نیشان نادات.

لێرەدا خاڵێکی زۆر جوان هەیە، خوداکان سیزیفیان بەتاوانی نەفرەت لەمەرگ و عەشق بە زیندوویەتی دووچاری ئەو چارەنووسە دڵتەزێنە کردووە و ئەو سزایەیان بەسەردا سەپاندووە کە هەتا ئەبەد دەبێ بیچێژێت. خاڵێکی ڕەمزی کە لێرەدا هەیە ئەو حەقیقەتەیە کە ئەگەر کەسێک بە زیندووبوونەوە بلکێت و لە مەرگ بێزار بێت، چارەنووسی لەوە باشتر نابێت کە سیزیف گیرۆدەیەتی.

سیزیف خۆی نیوە خودایەکە و کەسێکە کە لە ڕۆژگاری فرەخوداییدا پێوەندی لەگەڵ خوداکان هەیە و لەو بارەوە

ئەو خاوەنی کاراکتەرێکی ئەفسانەییە. لەلایەکی دیکەشەوە ئەو یەکەم جار بەسەر مەرگدا زاڵە، ئەو مەرگ دەخاتە بەندەوە و دەرگای لەسەر کلۆم دەدات، کەواتە بۆ کەسێک کە بەسەر مەرگ و جیهانەکەیدا زاڵ بێت و تەجرەبەی جیهانی مەرگی کردبێت، خۆکوژی دەبێتە کارێکی پووچتر لە زیندووبوونێکی بێ ئاکام و پووچ. هەربۆیەشە کە ئەو، ئەو بارودۆخە بێهوودەیە تەحەمول دەکات و قەناعەتی پێ هەیە.

سیزیف مرۆڤێکی ئەمڕۆیی نییە. مرۆڤی ئەمڕۆیی پێوەندی لەگەڵ خوداکان نییە و دەستی پێیان ڕاناگات. ئەو بەسەر جیهانی مەرگدا زاڵ نییە و ناتوانێت مەرگ بخاتە بەندەوە. هەر بۆیەش بەدیدێکی ئەفسانەییەوە سەیری مەرگ دەکات. ڕوانینی مرۆڤی ئەمڕۆیی بۆ مەرگ تەواو لە ڕوانینی سیزیف جیاوازە. لە ڕاستیدا خۆکوژی دەبێتە تایبەتمەندی مرۆڤی ئەم سەردەمە نەک خولیای کەسێکی وەک سیزیف. دروستە مرۆڤ لە ئەزەلەوە تا بە ئەمڕۆ یەک چارەنووسی بووە و ماهییەتی زیندووبوونی نەگۆڕاوە و هەروا گیرۆدەی دۆخی پووچی بووە، بەڵام ڕوانینی بۆ ئەو دۆخە ئاڵوگۆڕی بەسەردا هاتووە. سیزیف بەشێوەیەک لەو بێ ئاکامییە دەڕوانێت و مرۆڤی ئێستاش بەشێوەیەکی دیکە، چونکە سەردەمی سیزیف سەردەمی خوداکان بووە و سەردەمی ئێستاش سەردەمی بێ خوداییە. (بەوتەی کامو مرۆڤ بۆیە خودای دروست کرد تاکو خۆی نەکوژێت). سەردەمی سیزیف سەردەمێکە کە شتەکان لەژێر ڕکێفی مرۆڤدان و هۆشیارە بەسەر دیاردەکاندا و گشتیان عەینین، بەڵام ئەم سەردەمە شتەکان لە کۆنترۆڵی مرۆڤ هاتوونە دەر و مرۆڤ لەماهییەتیان بێ ئاگایە، یان شێوەیەکی تەواو نادیار و مەجازییان بەخۆو گرتووە. لەسەردەمی سیزیفدا دیاردەکان ڕوون و ئاشکران و جیهان جیهانێکی تاریک نییە و پرسیارەکان هەموویان وەڵامیان دیار و ڕۆشنە، بەڵام سەردەمی مرۆڤی ئەمڕۆ سەردەمی ناڕۆشنی و نادیاری و بێ وەڵامییە.

دەرەنجام

کامو دەڵێ: «تەنیا یەک مەسەلەی فەلسەفی بەڕاست و گرنگ لەئارادا هەیە، ئەویش خۆکوژییە.» خۆکوژ دەڵێ: «تەنیا یەک حەقیقەت هەیە، ئەویش خۆکوژییە.» کامو دەڵێ: «خولّقاندن، ژیانێکە لەنوێوە» خۆکوژ دەڵێ: «خۆکوژی ڕووخان نییە، خولّقاندنە، چونکە ژیانێکە لەنوێوە.» هەروەها دەڵێ: «داهێنان هەوڵێکە بۆ دژایەتی لەگەڵ چارەنووس. خۆکوژی دژایەتییەکی موتڵەقە لەگەڵ چارەنووس هەر بۆیەش داهێنانێکی پتەوە.» کامو دەڵێ: «بۆ کەسێک کە ڕووی لە ئەبەدییەت وەرگێڕاوە، ژیان بەگشتی، شتێک نییە جگە لەلاسایی کردنەوەیەکی بێ سنوور لەژێر دەمامکی پووچدا.» خۆکوژ دەڵێ: «مرۆڤی خۆکوژ کەسێکە کە ڕووی کردۆتە ئەبەدییەت، چونکە ژیانی ئەو هیچ لاسایی کردنەوە نییە، بەڵکو لەژێر دەمامکی پووچیش هاتۆتە دەر.»

لەکۆتاییدا بەپێچەوانەی تەواوی ئەو پێناسانەی کە بۆ خۆکوژی کراون، دەتوانین یەک پێناسەی ڕاست، بەڵام پشتگوێ خراو بە ئەم چەمکە بخەینە بەر دەست کە ئەویش ئەمەیە: «خۆکوژی واتە عەشقێکی بێ سنوور و بێ کۆتایی بۆ ژیان.»

لێرەدا دەبێ ئەوەش لەیاد نەکەین کە شی کردنەوەی ئەم دیاردەیە، واتە خۆکوژی بەو شێوەیە کە باسمان کرد، لە بنەڕەتدا دژایەتی کردن نییە لەگەڵ هەر پێناسەیەک، یان هۆکارێک کە بۆی دەستنیشان دەکەن، بەڵکو ئەمە تەنیا ڕەهەندێکی گرنگە لەو مەسەلەیە و تێڕوانینێکە لەلایەنێکی گرنگ و بەرچاوی ئەو چەمکە. بەو مانایە کە هەر پێناسەیەکی دیکەش کە بۆی بکرێت دژی ئەم خوێندنەوەی ئێمە نییە، بەڵکو تەنیا دەبێتە ڕەهەندێکی دیکەی خۆکوژی.

ئەگەر لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتیشەوە سەیری بکەین، ئەم نووسینە بەمانای داکۆکی و پشتگیری کردن لەم دیاردەیە نییە، بەڵکو خستنەڕووی حەقیقەتی ئەم مەسەلەیەیە. واتە دەرخستنی چۆنیەتی و ماهییەتی خۆکوژییە و تێگەیشتن لە یەکێک لە ماناکانیەتی، یان ئەگەر دەربڕی تەواوی مانای خۆکوژی نەبێت، ئەوە هەوڵێکە بۆ دەرخستنی یەکێک لە ڕەهەندە شاراوە و نەبینراوەکانی کە تاکو ئێستا ئاوڕی لێ نەدراوەتەوە و نەخراوەتە بە سەرنج و تێبینی، یان لەوانەشە ڕێک بە پێچەوانەی ئەمەوە سەیر کرابێت، کە ئەمەش نابێتە بەڵگەیەک بۆ ئەوەی کە ئەم بۆچوونەی ئێمە بۆچوونێکی ناڕاست بێت.

بەهاری ١٣٨٧ هەتاوی (٢٠٠٨)